

INTERPROFESSIONEEL SAMEN OPLEIDEN (ISO)

Hogeschool Saxion, Pabo Enschede & ROC van Twente

CASE REPORT

Dit case report is opgesteld n.a.v. het onderzoek "Het ontwerpen van een responsief curriculum voor lerarenopleidingen in het hbo"

Auteur: Rieke van Bommel

INLEIDING

Dit interview is afgenomen in het kader van het promotieonderzoek naar het ontwerpen van een responsief curriculum voor lerarenopleidingen in het hbo. Dit promotieonderzoek vindt plaats bij de Hogeschool Utrecht en wordt begeleid door prof dr. Elly de Bruijn, lector beroepsonderwijs aan de HU en bijzonder hoogleraar op de leerstoel 'de pedagogisch-didactische aspecten van het opleiden tot beroepsuitoefening' bij Open Universiteit van Nederland en door dr. Ilya Zitter, lector 'leeromgevingen' bij het lectoraat beroepsonderwijs van de HU.

Doel van het promotieonderzoek is om vanuit een ontwerp perspectief kennis te ontwikkelen over responsiviteit van beroepsgerichte curricula in het hbo. Met deze kennis kunnen opleidingen in het hbo curriculumvraagstukken ten aanzien van flexibilisering aanpakken. De context van het onderzoek is de Nederlandse bachelor lerarenopleiding. Het casestudy onderzoek waar dit interview deel van uit maakt, is de tweede deelstudie. Deze tweede deelstudie is gericht op het maken van systematische beschrijvingen van verschijningsvormen van responsieve (deel)curricula van lerarenopleidingen in het hbo.

De pilot interprofessioneel Samen Opleiden (ISO) is als case geselecteerd voor het casestudy onderzoek, omdat de opleiding met deze pilot inspeelt op een maatschappelijke wens tot meer gepersonaliseerd onderwijs. Met deze pilot anticipeert men tevens op een landelijke ontwikkeling ten aanzien van personeelstekorten in het onderwijs. In de pilot wil men Pabo studenten en studenten van het ROC (Opleiding tot Onderwijs Assistent, AOS) samen laten werken in de Opleidingsschool. Het voorbereiden van professionals op een veranderende beroepspraktijk kan als responsief gezien worden.

Dit interviewverslag is geschreven ten behoeve van een zogenaamde 'member-check' waarmee de beschreven inhoud van het interview wordt gevalideerd. In dit verslag presenteren we eerst de bevindingen uit de eerste deelstudie, waarmee een kijkkader is gemaakt dat we gebruikt hebben als basis voor het interviewinstrument voor de interviews van deze tweede deelstudie. Daarna volgen feitelijke informatie over het interview en een systematische beschrijving van hetgeen besproken is. De inhoud van het interview is samengevat en geordend door de onderzoeker. In de formuleringen is zo dicht mogelijk bij de originele uitspraken van de geïnterviewden gebleven. Uitspraken die letterlijk zijn overgenomen zijn te herkennen als citaat.

KIJKKADER

Scholen staan midden in de samenleving. Die samenleving verandert in rap tempo. Het opleiden van leraren die toekomstbestendig zijn en kunnen omgaan met veranderingen in hun beroep in een snel veranderende samenleving vraagt van lerarenopleidingen dat zij curricula ontwikkelen die daarop voorbereiden.

Ook de scholen waar studenten gaan werken na hun opleiding veranderen. Bovendien zijn er verschillen tussen scholen en daarmee tussen wat er nodig is in diverse werkcontexten van

leraren. Scholen verschillen in het type onderwijs dat zij verzorgen (primair-, algemeen voortgezet onderwijs of beroepsgericht onderwijs), in onderwijsvisie of -concept (innovatief of traditioneel) en locatie (stedelijke of landelijke omgeving).

Een derde aspect waar lerarenopleidingen mee te maken krijgen is de diversiteit van studenten die instromen. Nu het lerarentekort toeneemt zien we dat de instroom van studenten die al werkervaring hebben (binnen of buiten het onderwijs) toeneemt en dat er verschillen zijn tussen studenten van lerarenopleiding in (culturele) achtergrond, onderwijs- en werkervaring, voorkennis, motivatie en interesse.

Om mee te kunnen bewegen met deze ontwikkelingen hebben lerarenopleidingen flexibele en wendbare curricula nodig. In onderzoeksliteratuur wordt dit meebewegen wordt ook wel 'responsief' genoemd (Hoeve et al., 2019; Vreuls et al., 2022).

In een eerdere studie (Van Bemmelen et al., 2021) is gezocht naar de betekenis van responsiviteit voor het opleiden van leraren. Een responsief curriculum voor het opleiden van leraren kan worden beschouwd als een curriculum dat *meebeweegt met* en *anticipeert op*

1. het beroep in de veranderende samenleving;
2. de verschillende scholen waarmee samen wordt opgeleid;
3. de diversiteit van studenten.

Een curriculum of leerplan bestaat uit verschillende elementen die in samenhang ontworpen worden (Van den Akker, 2013). Voor dit onderzoek hanteren we vijf dimensies om te kijken naar beroepsgerichte curricula. Deze zijn gebaseerd op onderzoek naar het ontwerpen van leeromgevingen in het beroepsonderwijs:

1. Inhoudelijke ontwerpdimensie (taken en inhoud). Vanuit deze dimensie wordt ontworpen wat er wordt geleerd;
2. Ruimtelijke ontwerpdimensie (fysieke en digitale ruimtes en omgevingen). Vanuit deze dimensie wordt ontworpen waar er wordt geleerd;
3. Instrumentele ontwerpdimensie (schoolse tools en beroepstools/hulpmiddelen, zoals opdrachten, materiaal specifiek voor het beroep waarvoor opgeleid wordt). Vanuit deze dimensie wordt ontworpen waarmee er wordt geleerd;
4. Temporele ontwerpdimensie (ritme, tijdsduur, volgorde, planning). Vanuit deze dimensie wordt er ontworpen wanneer er wordt geleerd;
5. Sociale ontwerpdimensie (actoren, rollen en groepeeringsvormen). Vanuit deze dimensie wordt er ontworpen met wie er wordt geleerd (Bouw et al., 2021; Carvalho & Goodyear, 2018).

Het combineren van de drie componenten van een responsief curriculum met de vijf ontwerpdimensies levert een bruikbaar kijkkader op dat we kunnen gebruiken om systematisch informatie over responsieve curricula te verzamelen.

Responsief=meebewegen met..

1. Veranderingen in de maatschappij
 2. Verschillende werkcontexten
 3. Diversiteit in studentpopulatie
-

Dit kijkkader vormt de basis van het interview.

HET INTERVIEW

Datum interview	23-12-2022
Locatie	online
Tijdsduur	92 minuten
Deelnemers	2 lerarenopleiders
Interviewer	Rieke van Bommel (onderzoeker)

ALGEMENE INFORMATIE OVER DE OPLEIDING

Naam opleiding of curriculumonderdeel	Interprofessioneel Samen Opleiden (ISO)
Croho opleiding	Croho Pabo 34808/ Crebo OA 25698
Organisatie/onderwijsinstelling	Hogeschool Saxion, Edith Stein Pabo Enschede & ROC van Twente
Aantal studenten in het curriculum(onderdeel)	3 ROC studenten (totaal in pilot 17) 2 Pabostudenten (totaal in pilot 20)
Aantal docenten in het curriculum(onderdeel)	3: 1 SO, 1 IO Pabo en 1 IO ROC (totaal 4 IO-ers PABO en 1 IO-er ROC)
Niveau curriculum	micro
Indien van toepassing: welke plek in het volledige curriculum?	Samen Opleiden jaar 2
Omvang van het curriculum(onderdeel)	Wordt in stage uitgevoerd. Is 2 dagen in de week, met blok en lintstage, dus ook nog 4 stageweken.
Rol participant	Participant 1: Schoolopleider/curriculumontwerper Participant 2: Instituutsoopleider/curriculumontwerper

GLOBALE BESCHRIJVING VAN HET CURRICULUM

“Het gaat in deze pilot om het verwerven van inzicht in het samenwerken en samen opleiden van personeel voor het onderwijs, waarbij de inhoudelijke focus ligt op onderwijs in digitale geletterdheid. Voor deze inhoudelijke focus is additionele financiering gevonden via [Futurenl](#).” (Bron: projectplan ISO)

Alle pabostudenten in de regio Twente worden binnen partnerschappen Samen Opleiden opgeleid. Nu er extra geld beschikbaar is voor de versterking van het Samen Opleiden wordt de pilot Interprofessioneel Samen Opleiden (ISO) als een uitbreiding van het Samen Opleiden gezien. In deze pilot wordt een derde partij meegenomen in het Samen Opleiden, namelijk de opleiding tot Onderwijs Assistent van ROC Twente. In de praktijk van de opleidingsscholen werken onderwijsassistenten, pedagogisch medewerkers en pabo studenten al samen. De stap die in de pilot genomen wordt is het samen plaatsen van studenten in opleidingsscholen en kijken welke consequenties dit heeft voor de betrokken opleidingen. Zes opleidingsscholen van vier stichtingen nemen deel aan de pilot ISO. ROC studenten en pabo studenten vormen samen een leerteam en worden begeleid door het hele systeem van schoolopleider, instituutopleider van de pabo en een instituutopleider van het ROC. In de pilot worden de twee curricula met elkaar verbonden. Studenten vormen een leerteam in de opleidingsschool en ontwerpen met elkaar lessen rondom digitale geletterdheid of een ander thema dat actueel is in de opleidingsschool.

DE RATIONALE VAN HET CURRICULUM

Het beproefde concept van Samen Opleiden wordt ingezet om meer afstemming te creëren tussen mbo- en hbo-opleiding. Dit heeft als doel om met het werkveld samen te voorzien in de behoefte aan professionals die kunnen functioneren in een steeds meer teamgerichte arbeidsorganisatie. Ook heeft dit ten doel om gezamenlijk de mogelijkheden en grenzen te onderzoeken van Interprofessioneel Samen Opleiden. Dit zal tevens bijdragen aan een aanscherping van het beroepsbeeld van onderwijsprofessionals in de dynamiek van de veranderende beroepspraktijk. (Bron: projectplan ISO)

De kern van het Interprofessioneel Samen Opleiden is wendbaarheid en ruimte. De pilot biedt mogelijkheden om in te spelen op individuele behoeften van studenten. Er is ruimte voor diversiteit. Het vertrouwen op de kwaliteit van professionals die betrokken zijn is één van de waarden waarnaar gestreefd wordt.

DE DOELGROEP

De doelgroep bestaat uit twee typen studenten, namelijk pabo studenten van Hogeschool Saxion (Pabo Enschede) en studenten van de Opleiding tot Onderwijs Assistent (AOS) van ROC Twente. Het gaat in deze pilot om derdejaars ROC studenten en tweedejaars pabo studenten. Van de ROC studenten heeft een aantal het keuzedeel ‘Technologie in het (basis)onderwijs’ afgerond. Vanuit de stagebureaus en de regionale aanpak personeelstekort (RAP) is de ruimte voor overlappende opleidingsdagen geïnventariseerd. Daarnaast is besloten om te werken met derdejaars ROC studenten, omdat zij bekend zijn met het werken in scholen. Studenten die willen doorstromen naar de Pabo krijgen zo ook zicht op het werken in scholen. De keuze voor tweedejaars Pabo studenten is praktisch. Eerstejaars studenten zijn voor de zomer nog niet allemaal bekend en de werving komt voor hen te vroeg.

HET WERKVELD

Studenten worden opgeleid voor het werken op basisscholen in de regio Twente. Bij deze pilot zijn een aantal schoolbesturen uit de regio betrokken. Op de scholen is er krimp en wordt een lerarentekort gevoeld. Er zijn geen mensen meer die uitval door ziekte van leraren kunnen opvangen. Onderwijsassistenten worden daarom ingezet om groepen te bemensen en daarmee verandert hun taak van het begeleiden van kleine groepjes leerlingen na een instructie door een leerkracht naar het lesgeven aan een hele groep. Dat vraagt van de

leraren in de school dat ze de onderwijsassistent hierbij kunnen begeleiden en dus is er samenwerking nodig. Op deze samenwerking wordt in de pilot geanticipeerd door deze in de context van het opleiden vormgegeven.

DE REGIO

OCW heeft extra middelen toegekend aan alle partnerschappen in het kader van de ambitie groei naar 100% Samen Opleiden. Voor de Twentse samenwerking geldt dat alle studenten van de Pabo al in de partnerschappen worden opgeleid. De groeiambitie voor regio Twente zit *in Interprofessioneel Samen Opleiden*. Daarmee wordt gekoerst op het uitbreiden van Samen Opleiden door de samenwerking met de Opleiding tot Onderwijs Assistent (AOS) van ROC van Twente structureler aan te gaan. Deze ambitie is duidelijk geworden door de inzichten die zijn verkregen uit de samenwerking in Kennisnetwerk Lerende Leraren en het project Regionale Aanpak Lerarentekort Twente/Oost Nederland (RAP) (bron: projectplan ISO)

In de regio ontstaan integrale kindcentra (IKC) en daar is samenwerking tussen leraren, pedagogisch medewerkers, onderwijsassistenten en ad pep-ers noodzakelijk.

Landelijk gezien is het lerarentekort in Twente nog niet zo groot, maar in grote steden in de randstad is dat wel het geval. Twente anticipeert op deze ontwikkeling.

UITWERKING PER ONTWERPDIMENSIE

Inhoudelijk ontwerp	
Thema	Curriculum ISO
Innovatief	Digitale geletterdheid (DG) is in de pilot ISO het vehikel dat gebruikt wordt om het interprofessioneel samen opleiden vorm te geven. DG is een onderwerp dat in toenemende mate relevant is in opleidingsscholen en daarmee relevant voor het curriculum van de lerarenopleiding. DG behoort nog niet tot de kennisbasis van het opleiden van leraren. De kennisbasis is gebaseerd op de kerndoelen voor het basisonderwijs. Kerndoelen voor DG zijn er niet maar worden op dit moment wel ontwikkeld. De kennisbasis voor leraren basisonderwijs bestaat uit 14 vakken. Kennis over DG wordt door leerkrachten in het primair onderwijs ervaren als iets wat daar nog bovenop komt. De scholen zijn er noodgedwongen mee bezig (o.a. ook door corona) of zien het belang van het aanbod van digitale vaardigheden voor hun leerlingen. Door dit samen met studenten en opleidingen vorm te geven kan DG een structurele plek in het curriculum krijgen.
Contextgebondenheid	Voorafgaand aan de pilot is het basisschoolteam meegenomen in de beslissing om mee te doen aan de pilot. Informatieve e-mails worden doorgestuurd, zodat iedereen op de hoogte is. In gesprekken tussen de schoolopleider en kleine groepjes collega's is de behoefte geïnventariseerd. Daarnaast hebben studenten bij het team en de directie van de basisschool geïnventariseerd waar behoefte aan is op het gebied van digitale geletterdheid. Sommige leerkrachten hebben nu nog het gevoel dat DG niet relevant is voor hen, maar de schoolopleider geeft aan dat dit niet het geval is. De pilot kan deze leerkrachten ondersteunen en levert iets op voor studenten en de leerkrachten in de opleidingsschool. Het ontwikkelde materiaal kan opnieuw gebruikt worden en eventueel worden aangevuld door leerkrachten in de school.
Granulariteit	De opdracht voor deze pilot is bewust open gelaten om scholen de ruimte te geven om het leerteam in de context van de opleidingsschool vorm te geven. Van te voren wist men dat deelnemende scholen heel verschillend zijn in het stadium van ontwikkeling

van het opleiden in de school en het begeleiden van leerteams. Er zijn richtlijnen gegeven, zoals bijvoorbeeld een jaarprogramma. Elk leerteam bepaalt zelf de aanpak.

Individuele voorkeuren	Schoolopleiders kunnen zelf invulling geven aan het leerteam. Zij maken kennis met de studenten en inventariseren in gesprekken wat de behoeften zijn van studenten. De inhoud is afhankelijk van de behoefte van de student. Er is al ervaring met vraagsturing in ontwerpateilers (een werkvorm die voor pabostudenten al langer in de opleidingsscholen gehanteerd wordt, RvB). In het nieuwe curriculum worden ontwerpateilers, leerteams genoemd. In het programma wordt rekening gehouden met interesses en leervoorkeuren van studenten, wat zij nodig hebben en wat er in de school speelt. In de pilot heeft de schoolopleider eerst verkend wat studenten al weten over digitale geletterdheid. Daarna is gezocht naar een gemeenschappelijk onderwerp waar studenten mee aan de slag gaan. In deze opleidingsschool is voor mediawijsheid gekozen. Er wordt rekening gehouden met leervoorkeuren van studenten door bijvoorbeeld You Tube filmpjes in te zetten in plaats van het lezen van documenten.
------------------------	--

Ruimtelijk ontwerp

Thema	Curriculum ISO
Variabele onderwijslocaties	De belangrijkste leeromgeving is de opleidingsschool. Voor interprofessioneel werken is het nodig dat studenten elkaar opzoeken in de school en elkaar tegenkomen in de koffiekamer, zodat zij in en na schooltijd met elkaar in gesprek kunnen. Fysieke locaties op de opleidingen maken deel uit van het ontwerp. Bij het ROC Twente is een Edu Lab. Saxion bouwt aan een Future Learning Lab. Deze ruimtes kunnen gezien worden als facilitator voor DG/digitaal onderwijs. Het zijn klaslokalen waar materiaal te vinden is, zoals lessen die ontwikkeld zijn rondom DG. Er is een inlooptmogelijkheid om materialen te lenen (via docenten). In het kader van media wijsheid en fake news bijvoorbeeld, zijn er zogenaamde green screens waarmee leerlingen zelf fake news kunnen maken. Verder zijn er VR-brillen, materiaal voor programmeeronderwijs en robotica te vinden. Het gaat om materiaal dat je logischerwijs niet door scholen aangeschaft kunnen worden, omdat ze niet structureel gebruikt worden. Studenten kunnen die spullen uitproberen en gebruiken in het lab. Het lab is flexibel en wordt niet ingeroosterd. Er kan op basis van vraag gebruik gemaakt worden van het lab. Er ontstaan tevens soortgelijke techno Labs binnen basisscholen en vo scholen. Op die manier komt samenwerking tussen po en vo tot stand. Voor studenten is er geen online platform. Zij zien elkaar op de scholen fysiek. Er komt wel een community n.a.v. de 'digital updater' (soort online cursus DG, RvB). De ROC studenten hebben een eigen community platform via hun SLB-er.

Instrumenteel ontwerp

Thema	Curriculum ISO
Toegankelijke systemen	Er is een Teams omgeving voor schoolopleiders, instituutopleiders en ontwikkelaars van het project. Studenten hebben geen toegang tot deze omgeving. Er komt tevens een Teamsomgeving voor iedereen die de Digital Updater heeft gedaan. Deze groep bestaat uit leerkrachten, schoolopleiders, projectgroepleden, directeuren, instituutopleiders, pabo studenten en ROC studenten. Dat wordt een community. Aan een Teamsomgeving van Saxion Hogeschool kunnen geen externe deelnemers toegevoegd Momenteel wordt er gebruik gemaakt van een Teamsomgeving van het kennisnetwerk Lerende Leraren waar alle scholenstichtingen aan verbonden zijn, en

	het ROC en de PABO en het mobiliteitsplatform. Daarin kunnen alle stakeholders participeren.
Flexibele opleidingsmaterialen	De projectgroep heeft een schoolverkenninginstrument gemaakt waarmee studenten in de school kunnen inventariseren wat er al gebeurt op het gebied van digitale geletterdheid. Er is een lijst met linkjes naar voorbeeldmateriaal. Er wordt in het lesmateriaal voor studenten gebruik gemaakt van You Tube filmpjes, omdat studenten niet altijd veel willen lezen. Materiaal wordt breed beschikbaar gesteld aan iedereen die dat wil (nu via netwerk lerende leraren). Alle scholen hebben de mogelijkheid gekregen om mee te doen aan een online training (Digital Updater) voor leraren om zich zelf te bekwamen in digitale geletterdheid. Er is een wens om materialen te ontwikkelen die specifiek ingaan op de verschillende rollen en taken binnen interprofessioneel Samen Opleiden, omdat dit nog nieuw is. De projectgroep ontwikkelt materiaal gaandeweg door te luisteren naar wat opleiders nodig hebben.

Temporeel ontwerp

Thema	Curriculum ISO
Flexibele timing	De grootste uitdaging is om gelijke opleidingsdagen te vinden binnen de scholen. De stagedagen van ROC studenten en Pabo studenten zijn in deze pilot op elkaar afgestemd. Dat levert het dilemma op tussen extra 'handjes in de klas' waarbij spreiding van studenten over de dagen van de week en de clustering van aanwezigheid van ROC studenten en pabo studenten in de klas om samen les te kunnen geven. Een goede afstemming in tijd (timing) is van belang voor het jaarprogramma op basis waarvan de schoolopleiders een specifiek schoolprogramma maken. Voor studenten in de opleidingsschool is er een planning voor een half jaar. De inhoud van het werkplekcurriculum ligt vast en daar is DG een onderdeel van. Een goede timing is tevens van belang voor de plaatsing van studenten op opleidingsscholen. Men begint vroeg met de plaatsing van studenten via Samen Opleiden en de Opleidersdagen. Roc studenten doen in juni examen. Voor 8 juni moet alles afgerond zijn. Dat geeft tijdsdruk.
Flexibele individuele planning	Het jaarprogramma heeft blokken waarin tenminste een leerteambijeenkomst georganiseerd moet worden. Daarnaast is er ruimte voor eigen invulling in de opleidingsschool. Een leerteambijeenkomst kan wekelijks georganiseerd worden en ook minder frequent. De schoolopleider ervaart de ruimte als een puzzel. Er zijn ook ontwerpateliers voor alleen pabostudenten. De schoolopleider bepaalt zelf hoe het programma in de school eruit ziet binnen het gegeven kader van 8 keer per jaar bij elkaar komen.
Variabel tempo	n.v.t.

Sociaal ontwerp

Thema	Curriculum ISO
-------	----------------

Meerdere actoren en rollen	Er is meer zicht op de rol en opdrachten van elkaar. Studenten leren tijdens hun opleiding hoe ze kunnen communiceren vanuit de verschillende rollen. Zij vinden het moeilijk hoe ze onderwijsassistenten aan kunnen spreken zonder dat deze het gevoel krijgen dat ze het hulpje zijn. Onderwijsassistenten willen niet te veel vragen aan leraren. De communicatie tussen beide typen professionals is gevoelig. Door in de opleiding te beginnen met leren van en met elkaar kan deze gevoeligheid weggenomen worden. Onderwijsassistenten geven aan dat ze veel meer gezien worden in de school. Zij worden meer onderdeel van het team. Gelijkwaardigheid is belangrijk in deze pilot. Onderwijsassistenten zijn net zo cruciaal in het hele systeem van leerlingbegeleiding als een leerkracht. Schoolopleiders begeleiden ROC studenten en pabostudenten, observeren lessen en brengen verdieping aan. ROC studenten en Pabo studenten worden gelijk behandeld. De schoolopleiders hebben (in tegenstelling tot scholen die niet deelnemen aan de pilot) uren om ROC studenten te begeleiden. Dit is een verandering in het bestaande rolontwerp van Samen Opleiden. ROC studenten werden eerder niet begeleid door een schoolopleider. Er was geen begeleidingsteam van schoolopleider en instituutopleider. Een flexibel curriculum kan alleen in samenwerking met stagescholen georganiseerd worden. De rol van de schoolopleider is cruciaal. De schoolopleider verbindt studenten met elkaar, verbindt theorie en praktijk, maakt dingen bespreekbaar en voelt aan hoe een student zich voelt op een school. De schoolopleider monitort de relatie tussen studenten onderling en onderhoudt contact met de mentoren en het team. De schoolopleider is tevens netwerker en in die hoedanigheid continu met iedereen in overleg. Dat vraagt om flexibiliteit, kunnen netwerken en open kunnen staan voor nieuwe dingen. SO's worden in de pilot gefaciliteerd om ROC studenten te begeleiden. Daarvoor zijn extra middelen beschikbaar. De IO's hebben in de pilot een bescheiden rol, vanwege de tijdsdruk. In het oorspronkelijke ontwerp van de pabo is uitgegaan van extra uren voor de IO om samen met de SO ontwerpateilers vorm te geven. De realiteit is geworden dat die uren achteruit zijn gegaan, waardoor de taak van het vormgeven van ontwerpateilers bij de schoolopleider ligt. ROC studenten hebben in de pilot allemaal dezelfde SLB-er gekregen, waardoor ze op de opleiding samen kunnen leren. Die SLB-er is tevens instituutopleider en is daarnaast ook in uren gefaciliteerd om bij lesbezoeken/gesprekken met schoolopleiders aanwezigte kunnen zijn.. Experts van Edu Lab en Future Learning Lab kunnen ondersteunen op scholen. Actoren in het curriculum kennen elkaar allemaal doordat er in deze structuur wordt samengewerkt. Alle partijen zien het belang van Samen Opleiden en willen meewerken. Er is een systeem waar men elkaar kent en waar samen stappen gemaakt kunnen worden.
Flexibele begeleidingssetting	De meerwaarde van de pilot voor de school en schoolopleider is meer begeleidingstijd. Met deze extra tijd kunnen ook ROC studenten door de schoolopleider begeleid worden. In deze opleidingsschool zijn de ROC studenten aan het begin van de week aanwezig en de pabo studenten aan het eind van de week. De collega's in de school die aan het eind van de week werken hebben soms nog nooit een ROC student in hun klas gehad. Zij weten soms niet wat ze van hen kunnen vragen en hoe ze deze studenten kunnen begeleiden. Dit vraagt om adaptief vermogen van alle betrokkenen. Van mentoren in de pilot die beide type studenten begeleiden wordt veel gevraagd en dit levert een dilemma op tussen de kwaliteit van begeleiden en de beschikbare begeleidingstijd.
Variabele matching	Uit het interview komt naar voren dat de matching ingewikkeld is. Aanvankelijk werd de keuze bij studenten gelegd om zich te melden en deel te nemen. Studenten van de pabo en het ROC zijn geïnformeerd via berichten. Die geven niet voldoende

	informatie over wat deelname inhoudt en studenten meldden zich niet spontaan aan. Dus moesten studenten uiteindelijk worden geplaatst. Dat levert weerstand op die eerst weggenomen moet worden. Mocht ISO structureel geïmplementeerd worden dan is er een plaatsingsvraagstuk hoe studenten gezamenlijk op scholen geplaatst kunnen worden. Er zijn nu ROC-studenten die op maandag en dinsdag stagelopen die geen contact hebben met Pabo-studenten. RAP verkent hoeveel opleidingsplaatsen er zijn en hoe dit georganiseerd kan worden.
Variabele groepering	ROC studenten en Pabostudenten worden in één basisschoolklas geplaatst, zodat ze zich bewust worden van elkaars rol.

KNELPUNTEN/BELEMMERINGEN

- Beschikbare uren IO's: IO's hebben te weinig tijd beschikbaar om samen met de SO's de ontwerpateliers vorm te geven.
- Alle pabo studenten zitten in opleidingsscholen. De ROC studenten kunnen niet allemaal binnen opleidingsscholen opgeleid worden. Er zijn 140 opleidingsscholen en 275 scholen in de regio waar ROC studenten geplaatst kunnen worden. Schaalgrootte wordt straks heel interessant. De grootste uitdaging is om gelijke opleidingsdagen te vinden en voldoende opleidingsruimte (opleidingsplaatsen) binnen de scholen.
- De instituutsopleiders van het ROC moeten op de gezamenlijke opleidingsdag op de scholen zijn om lesbezoeken te doen. Soms moet daarvoor een contract worden uitgebreid. Daarvoor is men afhankelijk van de goedkeuring door collegedirecteur.

LITERATUUR

- Bouw, E., Zitter, I., & De Bruijn, E. (2021). Designable elements of integrative learning environments at the boundary of school and work: A multiple case study. *Learning Environments Research*, 24, 487–517. <https://doi.org/10.1007/s10984-020-09338-7>
- Carvalho, L., & Goodyear, P. (2018). Design, learning networks and service innovation. *Design Studies*, 55, 27–53. <https://doi.org/10.1016/j.destud.2017.09.003>
- Hoeve, A., Kuijer-Siebelink, W., & Nieuwenhuis, L. (2019). Innovative Work-Based Learning for Responsive Vocational Education and Training (VET): Lessons From Dutch Higher VET. In D. Guile & L. Unwin (Eds.), *The Wiley Handbook of Vocational Education and Training* (pp. 415–432). John Wiley & Sons. <https://doi.org/https://doi.org/10.1002/9781119098713.ch21>
- Van Bommel, R., Zitter, I., & de Bruijn, E. (2021). Het ontwerpen van een curriculum voor lerarenopleidingen in het hoger beroepsonderwijs: de betekenis van responsiviteit. *Paperpresentatie Tijdens de Onderwijs Research Dagen, Online*.
- Van den Akker, J. (2013). Curricular Development Research as a Specimen of Educational Design Research. In N. Nieveen & T. Plomp (Eds.), *Educational Design Research. Part A: An introduction*. (pp. 52–71). SLO. https://doi.org/10.1007/978-1-4614-3185-5_11
- Vreuls, J., Koeslag-Kreunen, M., Van der Klink, M., Nieuwenhuis, L., & Boshuizen, H. (2022). Responsive curriculum development for professional education: Different teams, different tales. *The Curriculum Journal*, February, 1–24. <https://doi.org/10.1002/curj.155>